

Școala liberă

Panait Mușoiu & Panait Zosin

1897

I

Direcția unui institut particular din București, să zicem că ar fi a „Liceului Modern“, elimină și expulzează de la învățătură un număr de elevi din cursul superior „pentru abateri grave de la disciplina școlară“, după cum rostește și anunță, „cu părere de rău“, părinților respectivi, direcția. Faptul n-are nevoie de exagerări sau de denaturări pentru ca să fie destul de interesant și instructiv și fără asta.

În ziua de 24 ianuarie 1897, la aniversarea Unirii Principatelor, când, după toate uzanțele, se știa că trebuiau să fie suspendate toate cursurile, să fie liberă ieșirea în oraș, numai ce se pomenesc elevii că se sună pentru intrarea în clase. O întâmplare neașteptată ca asta îi pune în fierbere pe toți. Și ei, care erau obișnuiți să-și dobândească libertatea mai mult prin luptă, se și gîndesc să se opună.

Numai prin ademeniri și prin anevoinți se izbuteste să se țină cu cei din alte clase un soi de cursuri frînte. Clasa a cincea însă, solidarizată mai cumsecade, rămîne neînduplecată. Și, după ce se împotrivesc de a intra în sala de curs și stau pe coridoare, în ceasul al treilea, răzbiți de frig, băieții se baricadează în clasă și se împotrivesc cu hotărîre să dea drumul să vină profesorul. Direcția e pusă de îndată în știință și, după ce face o sămuire de cercetare, după ce caută să aște „neapărații“ ațîțatori și capi, găsește cu cale să elimine și chiar să expulzeze din școală un număr de vreo cinci elevi. Nu că aceștia ar fi fiind tocmai ațîțatorii căutați și capii, ci că, în calitate de cenzori, dar și ca elevi mai buni, unii trebuiau să fie numai decît denunțatorii altora.

Și, după asta, orice parlamentare e întreruptă, lucrurile elevilor în chestiune sînt sechestrate în pension, orice comunicare cu camarazi împiedicată, porțile și zidurile, de pușcărie parcă, stavile de netrecut între o lume și alta. N-avea să se îngrijească direcțiunea unde au să se adăpostească în timp de iarnă niște băieți veniți în capitală de departe, cu ce au să se întoarcă la locurile lor, n-avea să țină seama de nimic. Ea își făcuse datoria: înștiințase părinții prin telegraf a doua zi, pe 25, la opt dimineată, iar la nouă își și îndeplinise hotărîrea. Poate i se păruse că așteptase prea mult.

Direcția asta așa de riguroasă și de expeditivă, care nu găsește că i se mai poate da un consiliu util, care trece peste un sfat profesoral, care vrea să dea o pildă strălucită de strășnicie și care procedează aproape impulsiv, direcția asta are un nume. N-avem nevoie însă să-l semnalăm aici, cînd unii ar putea s-o ia ca blam, ca fapt de răzbunare, pe cînd intenția noastră este cu totul alta.

Nu urmează însă defel că blamul s-ar răsfrînge asupra vreunui oarecare elev. Cînd ai un organism în stare să fie ațîțat, cînd primești atîtea feluri de întipăriri în viața de școală, neapărat că numai libertatea poate să te mai facă uitător, să-ți șteargă amintirea relor, să te împiedice să nu-ți iei cîmpii; libertatea pe care o pîndești cu atîta gelozie, ca pe-o comoară neprețuită, nemăsurat de dragă.

Locuințele și dormitoarele puțin comode și friguroase, spălătoarele infecte, hrana, hrana de pension, care te face să găsești minunată pîinea cu ceapă, hrana sărmanului, odihna atît de drămuțată, vorbele brutale ale unor profesori, cruzimea altora și cîte altele, ni se pare că sînt destule lucruri care să te facă îndrăgostit de libertate, să-i cauți dobîndirea chiar și cu prețul unei oarecare înfrîngeri.

Și numai libertatea mai ține echilibrul între feluritele simțiri opuse, mai face să se șteargă ațîțările iritătoare, să se îmblînzească spiritele tulburate. Libertatea e ca aerul proaspăt, care recheamă la viață pe un înădușit, care n-a apucat încă să-și dea duhul. Și e firească, se poate pricepe lesne, să se încingă o luptă, chiar luptă crîncenă, de cîte ori libertatea este încătușată.

În cazul ce ne îngrijește, poate să spună prospectul „Liceul Modern“ că omul e mai mult decît un animal, că metodele de învățămînt trebuie potrivite caracterului, că personalitatea elevului nu trebuie strivită prin metode impuse în chip despotice și arbitrar, și alte lucruri frumoase. Nu înseamnă nimic dacă tot în același prospect se rînduiesc cu rigurozitate toate și dacă autoritatea școlară uită curîndă vreme partea curat omenească. Elevul nu se poate scula, nu poate învăța, nu se poate așeza la masă, nu poate face nicio mișcare, fără să se lovească de-o prevedere regulamentară.

Ce înseamnă atunci dacă e o ciocnire neîntreruptă între spontaneitatea celui ce învață și între rutina așezămîntelor de învățămînt? Putem să cerem școlii oficiale de azi să-și schimbe într-atît caracteristicile, să-și părăsească tradițiile, ne putem aștepta la asta? Putem să cerem ca geniul școlarului să se lase ucis ori măcar înfrînat sau pervertit? Avem aici exprimarea a două tendințe ireductibile.

Nu rămîne decît să se îmbrățișeze ideea ce ni se sugerează de starea ațătoare și de necesitate, iar cît se atinge de învățămînt, să se întemeieze un mijloc mai prielnic, un mijloc nou, pentru tinerimea dornică cu adevărat de cultură. Să rămînă școala oficială cu firile mai mlădioase, mai lesnicioase la dresare. Firile mai alese, descoperite ca atare chiar de mizeriile oficialității, pot să urmeze și alte cursuri.

O pildă întăritoare că lucru nu-i anevoios cu totul avem în Universitatea Nouă de la Bruxelles. Vechea universitate „liberă“, ajunsă sub stăpînirea unui spirit mai rutinar, nu mai putea îndestula toate cerințele. Și partizanii liberei cercetări și-au dat silința și au întemeiat o universitate nouă. Ceva asemănător s-ar putea întemeia și la noi. Iar la noi sînt încă și mai puternice motivele.

Poate că unii ar vedea o greutate în echivalarea studiilor, în dobîndirea unui titlu valabil, care să aibă un curs oficial în piață. Nu-i de rigoare greutatea, cu toate că unii dintre noi puțin ne îngrijim de titluri. Cînd vezi că pentru cea mai păcătoasă și mai vremelnică situație trebuie să ieși în arenă, să te întreci la cursă cu un alai, trebuie să fii un naiv ca să socoți că tocmai tu ai să fi dresatul cel mai bun.

Și chiar să ai în tine puteri deosebite, mai sînt și alte cele – coteriile și combinările politice, înrudirile și înjosirile – ca să ieși izbînditor. De ce atunci să ne hrănim cu năzuințe deșarte, de ce să rătăcim, să ne mișcăm în cercuri vicioase, de ce să așteptăm ca numai soarta să ne arunce la locul nostru în marea masă proletară? Ne va lipsi un titlu, acela că am făcut o jertfă, că am părăsit o situație de perspectivă. Dar asta nu poate fi un titlu de glorie pentru oamenii sinceri – nici pervertiți, nici convertiți – care își urmăresc oricum mulțumirea și care răspund mai degrabă menirii și conștiinței lor.

Totuși rămîne în picioare chestiunea vieții. Pare că te mistuiește un leșin cînd vezi că se lasă o noapte neagră peste bucata ta de piine. Ce poate însă să fie mai asigurător decît o creștere aleasă. Cînd umbli la o școală la care poți învăța ce-ți place și cum îți place ție, urmîndu-ți geniul firii tale, cînd școala asta e ca un vast atelier în care, prin atingere, cunoști și te pricepi la toate, ce spaimă să te stăpînească?

Cu o pregătire mai generală îți stau la îndemînă multe să-ți dea de lucru, să te susțină, să-ți ardă viața în toată lumina ei. E jurnalismul și arta, cu toate că nesocotite încă, sînt alte meșteșuguri, sînt capete de întreprinderi ce pot să ne slujească drept prilej de trai. Pe deasupra avem o hrană mai de seamă, aceea că ne trudim cu ce ne place, că ne mișcăm în atmosfera dragilor noștri și nu ne doare nicio constrîngere.

Dar încercăm degeaba să dăm tărie celor ce sînt firește tari. Un caracter din acela ce nu se lasă încătușat, ce întrevede și prinde să se poarte în căile adevăratei vieți, nu poate fi cuprins de atîta frică oarbă. Ori în ce stare s-ar ața, el știe să rămînă nestrămutat și știe să cuprindă prilejuri minunate ca să-și vadăască puterea de lucrare, senina-i conștiință și duhul de frăție cu toți dezmosteniții vremii.

În vremea asta atît de critică, nicio purtare nu-i mai îndreptățită decît aceea ce tinde la reformarea generală a stării ațătoare, decît aceea ce urmărește binele lumii. Iar unul din cugetătorii cei mai pătrunzători interzicea chiar cercetările ce nu erau în legătură cu astă mare țintă, ce nu erau folositoare în vreo privință. I s-au adus întîmpinări, într-o privință drepte, însă cugetătorul știe ce spune.

Dar cînd în școlile oficiale, fie ele publice, fie particulare, poreclească-se cît vor vrea „moderne“, nu domnește defel un duh de conștiință, cînd pretutindeni nu se vînează decît un interes bănesc și nu se urmărește decît despotizarea, prosteala și irosirea vremii, ce amăgire să ne oprească să nu întemeiăm pentru aleșii noștri, băieți și fete, și oameni mai în vîrstă, de orice neam, o școală liberă și largă, de unde să se împărtășească știința aplicată și să se dea pilda unei purtări mai vrednice, cetățenești. De ce să nu se strîngă laolaltă conștiinții, de ce să nu ne punem toate silințele pentru a întemeia o operă frumoasă, mare, un templu care să se înalțe falnic peste ruinele de azi? De ce să nu fim promotorii unei asemenea idei?

II

Ca întărire a nemăsuratelor foloase ale școlii libere și cu totul neoficiale asupra școlii disciplinate și oficiale vin pildele străluciților învățați fără certificate și fără diplome. Printre aceștia planează, dacă nu chiar drept cel mai învățat, dar desigur drept cel mai cunoscut din punctul acesta de vedere, filozoful englez John Stuart Mill. Memoriile lui, în care descrie școala la care s-a instruit – întiile elemente de cultură i le-a dat tatăl său, iar vastele cunoștințe și le-a dobîndit singur – sînt poate și cea mai aleasă lucrare de propagandă pentru învățămîntul liber.

Dar, pe lângă pildele mărețe și clasice, așa zicînd, care nu sînt poate încă la auzul aceloră ce abia se gîndesc să urmeze vreo școală, ori numai ce au început-o, mărturisirea noastră proprie credem că le poate fi spre oarecare edificare. Ceea ce știm, cunoștințele de care ne simțim mîndri și fericiți că le avem sînt numai unele căpătate pe lângă școala oficială. Cele mai multe sînt căpătate la școala liberă, la școala proprie a fiecăruia dintre noi, unde ni s-a cerut numai tragerea de inimă către învățatură și dorința unei culturi integrale, premergătoare oricărei specializări.

Din școala oficială sînt înlăturate ramuri științifice de cea mai mare valoare, iar refugiul acestora este la școala liberă. Rutina, împrietenindu-se cu cîteva ramuri ale științei, cărora le acordă monopolul minților fragede și mlădioase, ajunge în școala oficială atotstăpînitore. Cei prinși sub dînsa nu sînt în stare decît s-o îndreptățească. Partea scrutătoare a minții lor, dornică de aventuri neînfrînte, este cu vremea închiricită. Răzvrătirile împotriva-i nu sînt cele mai dese, asemenea zbaterilor victimei ce dă să se ridice de pe rug, dar stăvilirile o cuprind din toate părțile și, la urma urmelor, tot rugul are parte de dînsa.

Această comparație ne înfățișează destul de bine nemulțumirile tineretului de ambele sexe față de școala oficială. Ținînd să se acomodeze în vreun chip cu aceasta, avînd numai iluzia că i s-a și cedat ceva, tineretul se pune tot mai bine în ghiarele ei și cu vremea i se dă rob. Cei ce reprezintă astăzi învățămîntul oficial, profesori și directori, au avut și dînșii pe cînd erau „copii“ perioada lor de „răzvrătire“ și, cu toate astea, astăzi, sub o alură de blîndețe, de libertate, de respect către înclinațiile firii omenești, care alură este mai primejdioasă decît o aspră demnă, dînșii slujesc la rîndul lor ca sprijinitori devotați ai rutinei.

Am dori să rămînem de minciună. Cîți din aceia care astăzi sînt nemulțumiți de școala oficială și îndrăgostiți de școala liberă, întocmai ca victima nemulțumită de rug și dornică de pajiștea verde, se vor găsi peste un an, nu mai mult, alături de noi? Puțini. Tocmai fiindcă dînșii sînt victima și prea puține șanse de scăpare are aceasta față de nenumăratele șanse ce tind spre nimicirea-i din toate părțile. Compromisurile și ademenirile, care le dau iluzia că firea le este respectată, îi îndepărtează tot mai mult de noi, îi îndepărtează tot mai mult de ei înșiși, cum se credeau să ajungă într-adevăr culți și liberi.

Nu-i vorbă, este faptă filozofică acomodarea, cu deosebire în împrejurările care nu-ți convin, asta pentru ca să nu fii tulburat suțetește. Vechii filozofi – dintre dînșii mulți noi și astăzi și noi poate atît cît va trăi omenirea – recomandă adaptarea la situații. Numai nu trebuie scăpat din vedere că dînșii recomandă adaptarea conștiinței. Filozofii și cei ce țin să-i urmeze cu adevărat îndură fără să se tulbure apăsarea, dar numai cîtă vreme nu simt într-înșii îndeajunsă putere de împotrivire. Chiar apăsăți, dînșii nu conținesc un moment de-a se gîndi la ei, de a-și respecta pornirea lor conștiință și aleasă. La momentul potrivit, filozofii, în niciun chip robiți situațiilor, ci numai adaptați, își vin în ape.

Oare același lucru are loc cu adaptarea tinerelor vlăstare la regulile și regulamentele școlii oficiale? Puțini numai se adaptează cu nădejdea și cu puterea de a-și pune în fapt nădejdea asta: să se folosească de toate cuceririle științei, de îndată ce ar urma să fie liberi. Cei mai mulți se lasă robiți. În afară de cultura oficială, altă cultură nu mai există pentru dînșii. Ba, cu cît alunecă pe povîrnișul acesta, cu atît neputinței lor de-a urma direcția contrară îi corespund ca sprijin suțetesesc nepăsarea și orbirea. Ajunși simple corpuri brute, dînșii urmează legilor căderii corpurilor brute.

Și oare este de îngăduit ca cele cîteva inteligențe alese să se supună la așa grea încercare, pururea în primejdie de-a se rutina, iar majoritatea tineretului să se înglobeze cu totul în disciplina școlii oficiale? O încercare de școală liberă ar fi menită oare să rămîină simplă încercare? Văzînd tineretul și lumea că li se cade mai lesne să se instruiască la o atare școală, n-ar fi oare tot mai îndemnați s-o sprijine, iar ideea ei s-o tot propovăduiască? Să fie oare hotărît lucru că nu se mai poate face un pas fără să nu te lovești peste tot de reguli ridicole și absurde? Oare bunăvoința și deșteptăciunea aceloră care ar lua inițiativa unei atare școli n-ar răspîndi un mai bun sistem de învățături decît aceia care urmăresc mai mult lefurile, nesocotînd scopul pentru care li-s date?

Socotim că s-ar putea întemeia o școală liberă. Cei care fac critica sistemului actual de școli, de la cele mai elementare, pînă la cele superioare, sînt gata pentru lucru. Ei nu cer decît concursul strict neapărat. Cît pentru traiul lor, și-l lasă în seama altor întreprinderi personale, străine de tot ce-ar putea aduce vreo critică țintei ce-o urmăresc. Sîntem prea dornici de-a arăta că inițiativa individuală este în

stare să facă mari isprăvi, chiar și minuni, fără atîta desfășurare de voluminoase venituri și cheltuieli și mai voluminoase, ca să apucăm pe bătătorita cale a întreprinderilor cu scop mai mult negustoresc decît cultural.

Pentru ceea ce noi știm și ne simțim mîndri că știm nu avem certificate ori diplome. Și totuși ne simțim tot mai îmboldiți să știm, pe cînd cunoștințele pentru care dobîndisem certificate și diplome s-au stins de mult din mintea noastră. Ce s-au făcut toate povestirile religioase, nămolul de fapte istorice anoste sau, mai bine zis, războinice, complicațiile cu limbile clasice, gramaticile limbilor străine prevăzute în program, noțiunile de artă, de scrimă, de gimnastică, de muzică? Abia dacă oarecare amintiri din ele ne mai joacă întîmplător prin minte, și asta parcă să ne convingem și mai mult că o neprețuită și pentru veci pierdută vreme ni s-a irosit cu nimicuri.

Ne-am încredințat că cunoștințele neapărate, pentru a fi cu drept cuvînt cultură, se capătă într-un interval de timp mult mai redus decît cel prevăzut pentru învățămîntul oficial, că-i nevoie chiar de scos cei mai frumoși ani ai vieții de sub o disciplină dobitocească, pentru ca într-înșii cineva să-și capete vigoarea și știința ce au să-l susțină în anii grei de bărbăție și de bătrînețe. Altminterea, știut să fie că nu se poate fixa vremea de studiu. Privind întocmirea învățămîntului oficial cu ani ficși, mulți cred că, dîndu-și școlii acei ani, au dreptul să fie socotiți ca învățați. Doar că timpul de studiu variază după oameni – o școală liberă ar ține seama de asta. Apoi, omul dornic de învățatură cercetează și învață pînă moare.

Dar, în vremea noastră, fiind alergare după posturi, iar pentru asta cerîndu-se diplome și certificate, chitanțe că însemnatul în ele are avutul intelectual specificat în ele, toată lumea și tineretul aleargă să dobîndească diplome. Și, tot în vremea noastră, avînd loc frustrarea și șiretlicul, diploma dobîndită ori cumpărată, numai prin faptul că-i diplomă, fără privire la obîrșie, are trecere. Numitul într-înșa poate fi de-o prostie străvezie. Și, cu chipul acesta, în vremea noastră nu învățații, ci diplomații ocupă locurile menite celor dintîi. Analogie numai, nu asemuire, este între aceste două categorii sociale. Printre învățați pot fi diplomați, după cum printre diplomați pot fi învățați. Posturile, însă, se dau numai „diplomaților“.

Norocul este că învățații cu adevărat sînt puțin geloși de diplomați. Dezgustați de-o societate în care forma are prioritate, dîșii urmăresc să se dea precădere fondului și-s deprinși să nu ocupe ranguri care i-ar pune în contradicție cu ei înșiși. Nu-și fac un merit din ținuta lor, deoarece-i ținuta ce le convine și cu bucurie și-o iau. Nu-s adevărați învățați și oameni de convingeri temeinice aceia care se poartă ca atare, numai pentru ca să audă glăsuindu-li-se în urechi de mulțimea inconștientă, parcă spre mîngîiere de o stare grea la care nu se așteptau: „puteau fi ca cutare ori cutare demnitar, dar uite, jertfire de sine, bat alte căi!“ Cea mai amară ironie la adresa șovăirii.

Încredințați că astăzi cele mai adînci și mai vrednice porniri, de care omenirea s-ar putea sluji cu mult folos, sînt înăbușite dacă nu chiar nimicite din germene; încredințați că munca și odihna trebuie lăsate la fireasca chibzuire a fiecăruia; încredințați că numai în chip liber și respectîndu-se înclinațiile tineretului se poate da cultură acestuia; încredințați că, în mod fatal, mai curînd ori mai tîrziu, știința tinzînd să se generalizeze, învățămîntul oficial și-al cîtorva va deveni social și al tuturor, că, deci, școlile oficiale se vor desface cu toată mașinăria lor, noi, cu un ceas mai înainte, propunem școala liberă.

Tineretul și lumea toată pot vedea bine că statul, neputînd da tuturor posturi, locuri de hrană, este nevoit să îngreuneze învățămîntul oficial cu programe grele și regulamente aspre, pe care numai înguștii la suțet și la inimă le-ar putea îndura. Și atunci se poate înțelege că într-o școală liberă lumea urmează să se cultive pentru folosința-i proprie, fără o anumită menire. Școala liberă nu va urmări niciodată să fie recunoscută oficial, ca să nu poată elibera certificate și diplome, niște deșarte iluzii în mîna celor mai mulți. Școala liberă va pregăti tineretul și lumea toată pentru viața socială. Pîinea zilnică o urmărește toată lumea țămîndă. Nu va încerca să o procure, anume ea, cîtorva, care s-ar face piedici spre a nu se putea procura tuturor.

Intrații la școala liberă, trăind cum se trăiește la alte școli, vor avea deocamdată mai mult ca la alte școli: nicio regulă de înscriere, nicio obligație, nicio pedeapsă, niciun examen, un simplu program ticluit cu învoirea tuturor (de zilele și ceasurile de studiu), o simplă alegere din cele mai alese lucrări din toate domeniile inteligenței omenesti, ale celor mai adînci cugetători, învățați și literați, alegere făcută prin

bună înțelegere între toți, învățători și discipoli. Iar, pe deasupra, libertatea de a-și orîndui viața cum vor crede, de a lucra și citi orice vor crede, de a urma și suspenda cursurile cînd și cum vor crede. Însă sîntem încredințați că școala liberă îi va îndruma pe un făgaș priincios lor și obștiei, în care făgaș, fără să fie siliți de cineva, se vor ține școlarii singuri.

București, februarie, 1897

Biblioteca Anarhistă

Panait Muşoiu & Panait Zosin
Şcoala liberă
1897

anarhiva.com

ro.theanarchistlibrary.org